

ლინგვისტური ქართველოლოგიისა და ანთროპოლოგიის პრობლემები, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, II ტ. თბილისი, 2010 წ.

ნათელა მადლაკელიძე, პედაგოგიკის მეცნიერებათა დოქტორი, ი. ჭავჭავაძის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მეცნიერებისა და ხელოვნების ფაკულტეტის ასოც. პროფესორი

ქართული ენის მეთოდოლოგიის თანამედროვე ასპექტები

ქართული ენა ქართულ ეროვნულ სკოლაში არა მხოლოდ ერთ-ერთი ძირითადი სასწავლო დისციპლინაა, არამედ სხვა საგანთა სწავლების საფუძველიც. იგი მშობლიური ენაა, დედაენაა, რომლის სწავლებაც ბავშვის აზროვნების, ინტელექტის განვითარებისაკენ არის მიმართული და ეროვნული – ქართული – მენტალიტეტის ჩამოყალიბებას ისახავს მიზნად. არაერთგზის აღუნიშნავთ დიდი ფილოსოფოსებსა და მოაზროვნეებს, რომ ენა სულია ხალხისა: *“ენა ხალხისა არის მისი სული და სული ხალხისა – მისი ენა”* (ვ. შუმბოლდტი). აქედან გამომდინარე, ნათელია, რომ ქართველი ხალხის სული ქართული ენაა, რომელსაც “დედაენას” ვეძახით. როგორც პროფ. გ. რამიშვილი აღნიშნავს, ეს ტერმინი – **“დედაენა”** – ცივილიზებული ენებიდან მხილოდ ქართველებსა და გერმანელებს აქვთ. სხვა ენები მის ნაცვლად ხმარობენ ტერმინებს **“მშობლიური ენა”**, **“საბაზისო ენა”**, **“პირველი ენა”**.. იყო შემთხვევები, როდესაც გერმანიაში ამ ტერმინის წინააღმდეგ ილაშქრებდნენ და მის ნაცვლად სხვა ტერმინის დამკვიდრებას ცდილობდნენ, საქართველოში ამ ღამაში სიტყვის სიცოცხლე ი. გოგებაშვილმა უკვდავო თავისი **“დედა ენით”**. *“დედა ენა მთავარია იმ ვაგებით, როგორც დედამიწა, დედაბოძი, დედაქალაქი... დედაენა ენობრივი სოციუმის თვისებაა და არა ინდივიდისა”* (გ. რამიშვილი, გვ. 23). ქართული ენა, როგორც დედაენა, ერის ფენომენთან უდრემს კავშირშია. იგი ქართველთა ეროვნულობის საფუძველია. სწორედ ამიტომ არის, რომ ქართველი ხალხი ყოველთვის დიდ ყურადღებას უთმობდა ქართულ ენაზე სწავლა-განათლების საქმეს, რადგანაც კარგად ჰქონდა შეგნებული, რომ *“ხადაც კი ჭეშმარიტი განათლების ღამაში დანთებულა, დედაბოძად მას ჰქონია და აქვს დედაენა”* (ი. გოგებაშვილი, გვ. 124).

ქართველები ყოველთვის იწონებდნენ თავს უცხო ენების ცოდნით. ასეა დღესაც. უკვე საბავშვო ბაღში იწყებენ პატარები ინგლისურის (ან სხვა უცხო ენის) შესწავლას. მეტად პრესტიჟულ საქმედ გადაიქცა 6 წლის ბავშვების მიყვანა უცხოენოვან სკოლებში, სადაც უკვე პირველი კლასიდან ასწავლიან პატარებს ზოგჯერ 2 უცხო ენასაც კი. რა ზიანი ადგება ამით ბავშვის აზროვნებას? მის მეტყველებას? შევეცდებით ამის ჩვენებას.

ჯერ კიდევ მე-19 საუკუნეში წერდნენ ჩვენი დიდი მოაზროვნეები ადრეული ასკიდან უცხო ენებით გატაცების მავნებლობაზე. ნიშუშად ი. გოგებაშვილის სტატიებიც კმარა. ი. გოგებაშვილის დროს გენეტიკა, როგორც მეცნიერება, ჯერ კიდევ არ არსებობდა. მაგრამ დიდი პედაგოგი თავისი განათლებისა და გამოცდილების წყალობით მივიდა დასკვნამდე, რომ *“დედაენა არ არის ტანისამოსი, რომლის გამოცვლა და მორგება ადვილად შეიძლება. მას ღრმად აქვს გამდგარი ფესვები ადამიანის ტვინში, ძვალსა და რბილში, მთელს მის ბუნებაში”* (ი. გოგებაშვილი, გვ. 128).

აქ არ შეიძლება რამოდენიმე სიტყვა არ ვთქვათ ენის ფუნქციებზე. ტრადიციულად გამოყოფენ ენის ორ ფუნქციას: საკომუნიკაციოსა და ექსპრესიულს. ენა, უპირველეს ყოვლისა, აზრის გამოხატვის საშუალებაა. მხოლოდ მშობლიური ენა არის კოჰერენტობის მიმართებაში აზროვნებასთან. ბავშვის აზროვნება სწორად რომ განვითარდეს, მისი პირველი ენა უნდა იყოს სწორედ მშობლიური ენა.

მაგრამ, როგორც სპეციალისტები აღნიშნავენ, დედამიწის ზურგზე არ მოიძებნება ენა, რომელიც მხოლოდ აზრის გამოხატვის საშუალებაა. იგი იმავდროულად ურთიერთობის იარაღად გამოიყენება. ექსპრესიული ფუნქციისათვის ადამიანს ენა არ

შეუქმნია. *“მხოლოდ ექსპრესიული ფუნქცია ენას ვერ გააჩენს. რომც გაჩნდეს, ვერ განვითარდება”* (ა. ჩიქობავა, 1983: გვ. 27). არნ. ჩიქობავას ასეთი საინტერესო მაგალითი მოაქვს: ზანგი მოყვა აფხაზთა წრეში. რა ენაზე აზროვნებს ეს ზანგი? რა თქმა უნდა, მშობლიურ ენაზე, რადგანაც მან აფხაზური არ იცის, მაგრამ საკმარისია, ის დაეუფლოს აფხაზურს, მისი აზროვნების ენაც აფხაზური გახდება. *“წაართვით ენას საკომუნიკაციო ფუნქცია და ის ვერ შეინარჩუნებს ექსპრესიულ ფუნქციას – ადრე თუ გვიან დაკარგავს უნარს, იყოს აზროვნების იარაღი სათანადო ენობრივი კოლექტივისათვის”* (არნ. ჩიქობავა, 1972: გვ. 36). აქედან გამომდინარე, ენის დაცვისათვის ბრძოლა იქითკენ არის მიმართული, რომ გაფართოვდეს მისი გამოყენების არეალი. ასეთი კი პირველ რიგში სკოლაა, რომელიც ერთდროულად ზრუნავს როგორც მოსწავლის აზროვნების (მეტყველების) განვითარებაზე, ასევე უზრუნველყოფს მის გამოყენებასაც. ენა, რომელსაც არავინ არ ხმარობს ურთიერთობის იარაღად, კვდება. *“ენა, რომელსაც არც ერთი დედა არ ახწავლის შვილს აკვნიდანვე, მკვლარი აღმოჩნდება”* (ი. გოგებაშვილი, გვ. 31), და აქ თუ დიდი ბრძენის ცნობილ ტრიადასც – **ენა, მამული, სარწმუნოება** – გავიხსენებთ, დავრწმუნდებით, რომ ენის დაკარგვა მამულის სიყვარულსაც უჩლუნგებს კაცს.

აქ კვლავ არ შეიძლება ერთხელ კიდევ არ მოვიხმოთ ჩვენი გენიალური პედაგოგის **ი. გოგებაშვილის** შეხედულება ამ საკითხზე. მისი აზრით, მშობლიური ენის გაცვლა უცხო ენაზე *“აღაბლებს კაცის გონებასა და უსუსტებს ზნეობრივ ძალას... თუ იგი გენიოსად იყო დაბადებული, გამოვა მხოლოდ შესანიშნავი ნიჭის პატრონი,, თუ ნიჭიერად იყო გაჩენილი, საშუალო ნიჭის ადამიანი შეიქმნება და თუ ბუნებისაგან დაყოლილი პქონდა უბრალო ნიჭი, მტკნარს სიტუტუცეზედ ჩამოხტება”* (ი. გოგებაშვილი, გვ. 36).

რა შეხედულება აქვთ ამ საკითხზე თანამედროვე მკვლევარებს? ტრადიციული შეხედულების თანახმად (**პიაჟე**), ახალდაბადებული ბავშვი ლინგვისტური თვალსაზრისით წარმოადგენს სუფთა დაფას. ბავშვს აქვს უნარი, შეითვისოს ნებისმიერი ენა, რომელ ენობრივ კოლექტივშიაც იზრდება. ამ თვალსაზრისით ბავშვის მშობლიური ენა შეიძლება იყოს ნებისმიერი მათგანი. ე.ი. ახალდაბადებულ ბავშვს აქვს თანდაყოლილი მეტყველების ნიჭი, რომელიც შემდეგ ენად გარდაიქმნება იმის მიხედვით, თუ რომელ კოლექტივში იზრდება იგი. მაგრამ არის განსხვავებული მოსაზრებაც იმის შესახებ, რომ ენა გარკვეული თვალსაზრისით გენეტიკური მოვლენაა და ბავშვი წინასწარ არის *“დაპროგრამებული”* საიმისოდ, რომ ამა თუ იმ ენაზე ამეტყველდეს: ე. ი. ახალდაბადებული რუსი ბავშვი *“დაპროგრამებულია”* სწორედ რუსული ენის შესასწავლად, ქართველი – ქართულის შესასწავლად და ა.შ. *“ჩვილს თან დაჰყვება გარკვეული ლინგვისტური პროგრამა და ეს პროგრამა შეიძლება იყოს მხოლოდ მშობლიური ენის გენეტიკური პროგრამა. ამ პროგრამის რელიზებას სჭირდება საზოგადოება, სწორედ საზოგადოება გარდაქმნის თანდაყოლილ ლინგვისტურ ნიჭს საკომუნიკაციო სისტემად”* (გ. ნებიერიძე). ამ შეხედულებას ამყარებს **ზ. ჯაფარიძის** მიერ სამშობიაროში ჩატარებული ცდებიც. ცდის შედეგები გამოგნებელი აღმოჩნდა: ახლადდაბადებული ქართველი და რუსი ბავშვები თურმე *“სხვადსხვა ენაზე”* ტირიან; უფრო მეტიც, ჩვილის ტირილით გამოწვეული ჰაერის ტალღების რხევის სიხშირე ემთხვევა დედის საუბრით გამოწვეული ჰაერის ტალღების რხევის სიხშირეს.

ძალზე საინტერესოდ განსაზღვრავს დედაენის როლს ადამიანის ცხოვრებაში პოფ. **ნ. ნათაძე**. იგი ღნიშნავს, რომ ყველა ენას აქვს ა) საკუთარი ბგერათსისტემა, ბ) საკუთარი ცნებათსისტემა. ენის ბგერათსისტემა *“დამყარებულია”* იმ გენეტიკურ (თანდაყოლილ) ბუნებრივ მონაცემებზე, ამა თუ იმ ხალხს თავისი ჩასახვის დროიდან რომ მოსდევს. ასეთი მონაცემებია: ჩვენი სამეტყველო ორგანოების, ჩვენი ნერვული სისტემის აღნაგობა, რომელიც ბგერათწარმოთქმის სხვადასხვა თავისებურებებს განაგებს. მისი აზრით, სხვადასხვა ენა სხვადასხვაგვარად *“ხედავს”* სამყაროს, სხვადასხვა საგნებს ამჩნევს და ასხვავებს. სხვადასხვა ენა სამყაროს სურათს სხვადასხვაგვარად გვიხატავს. ენას *“ერი იცავს, მაში ერის სული ფეთქს და ერის სული იხატება”* (**ნ. ნათაძე, გვ.16**). აქვე **ნ. ნათაძეს** მოაქვს ერთი მეტად საინტერესო მაგალითი, ჩატარებული იაპონელ ბავშვებზე: ერთი მხრივ, იმ ბავშვებზე, რომლებიც ერთენოვნების (იაპონურის) გარმოცვაში გაიზარდნენ, და იმ იაპონელ ბავშვებზე, რომლებიც ორენოვნების

(იაპონურ-ინგლისურის) პირობებში გაიზარდნენ. პირველთა უპირატესობა აშკარა აღმოჩნდა როგორც ჰუმანიტარულ საგნებში, ისევე მათემატიკაში.

“უკვე 6 წლის ბავშვს სკოლაში დედაენით მეტი მოაქვს, ვიდრე ლინგვისტიკაში გაწაფულ მასწავლებლებს შეუძლია. მას აუხსნას და მიაწოდოს” (გ. რამიშვილი, გვ. 28), წერდა გ. რამიშვილი. მართლაც, სკოლაში ახალშემოსულმა ბავშვმა უკვე პრაქტიკულად იცის: ა) მეტყველების ყველა ნაწილი, ბ) იყენებს ენის ფორმათსისტემას, გ) ესმის და თვითონაც იყენებს სიტყვათწარმოების ყველა შესაძლებლობას, დ) შეთვისებული აქვს სინტაქსის ძირითადი სტრუქტურები...

დ. უზნაძე იმ აზრს ავითარებს, რომ 4-5 წლის ბავშვი პრინციპულად უკვე დაუფლებულია მშობლიური ენის როგორც მორფოლოგიას, ისე სინტაქსს (დ. უზნაძე, გვ. 321).

თავის კვლევებში კიდევ უფრო შორს მიდის თანამედროვე ამერიკელი ფსიქოლოგი დ. სლობინი, რომელმაც ეს საკითხი სპეციალური შესწავლის საგნად აქცია და მივიდა იმ დასკვნამდე, რომ “ბავშვს მართლაც უნდა ჰქონდეს თანდაყოლილი ენობრივი სტრუქტურები, ენის დაუფლება კი ნიშნავს ამ ისტრუქტურების ასიმილაციას ინფორმაციასთან” (D.I. Slobin, გვ. 89).

დასკვნა ერთია: ადრეულ ასაკში უცხო ენის სწავლებამ ზედმეტად არ უნდა გააგიტაცოს – ასეთი აზრისანი არიან როგორც პედაგოგიკის კლასიკები, ისე თანამედროვე მეცნიერებიც. ეს სიტყვები შეეხება სწავლების ადრეულ საფეხურს, ეს სრულიად არ ნიშნავს იმას, რომ საერთოდ უარი ვთქვათ უცხო ენების სწავლებაზე. სამართლიანად წერდა გოეთე: “ვინც დედაენის გარდა სხვა ენა არ იცის, მან რიგიანად არც დედაენა იცისო”. ი. გოგებაშვილის თქმისა არ იყოს, “მხოლოდ მტერს შეუძლია ურჩიოს ქართველებს, ზურგი შეაქციეთ უცხო ენებს და დარჩით მარტო დედაენის ამარაო” რა თქმა უნდა, ჩვენმა მოზარდმა თაობამ უცხო ენები აუცილებლად უნდა შეისწავლოს, მაგრამ არა ადრეულ ასაკში და არა მშობლიური ენის ხარჯზე, რადგანაც ამ ასაკში უცხო ენის შესწავლა სწორედ დედაენის ხარჯზე ხდება. მხოლოდ მას შემდეგ, რაც ბავშვი გამართულად დაიწყებს მშობლიურ ენაზე მეტყველებას, შეისწავლის ქართულ წერა-კითხვას, შეიძლება ვიფიქროთ უცხო ენების შესწავლაზე. ასეთ შემთხვევაში ეს უკანასკნელი არამცთუ ხელს შეუშლის, არამედ დაეხმარება კიდევ მას გაონებრივ განვითარებაში.

კლასიკოსთა ამ ნააზრევს ყავლი არასოდეს არა გაუვა, ისინი სახელმძღვანელო დებულებად უნდა გაიხადოს მშობლიური ენის ყოველმა პედაგოგმა, ასევე უნდა გავაცნოთ მშობლებსაც, რათა ბავშვისათვის სკოლის არჩევისას საბედისწერო შეცდომა არ დაუშვან.

ლიტერატურა:

1. ი. გოგებაშვილი, 1977 – ი. გოგებაშვილი, რჩ. პედ. თხზულებანი, თბილისი.
2. ნ. ნათაძე, 1986 – ნ. ნათაძე, დედაენის როლი ადამიანის ცხოვრებაში, ჟურნ. “ქართული ენა და ლიტერატურა სკოლაში”, №4, თბილისი.
3. გ. ნებიერიძე, 1989 – გ. ნებიერიძე, მშობლიური ენა და გენეტიკა, გაზ. “სახალხო განთლება” №45-48, თბილისი.
4. გ. რამიშვილი, 2003 – გ. რამიშვილი, დედაენის თეორია, თბილისი.
5. დ. უზნაძე, 2003 – დ. უზნაძე, ბავშვის ფსიქოლოგია, თბილისი.
6. არნ. ჩიქობავა, 1983 – არნ. ჩიქობავა, ზოგადი ენათმეცნიერება, II, თბილისი.
7. არნ. ჩიქობავა, 1972 – არნ. ჩიქობავა, ქართული ენა, როგორც პოლივალენტოვანი სალიტერატურო ენა, “ქართული სიტყვის კულტურის საკითხები”, I, თბილისი.
8. . Slobin D.I., 1873 – Slobin D.I., Cognitive Prerequisites for the Development of Grammar, in “Studies of Child Language Development”, New-York.

Natela Maglakelidze

Modern Problems of Native Language Teaching at Georgian School

Georgian traditional methodology has devoted much attention to the problem of teaching Georgian language as a mother tongue. This term “Mother tongue”, “Dedaena”, “Muttersprache” is used only in Georgian, English and German. Other languages use the terms “Basic Language”, “First Language”, “Native Language”...If a man speaks only his native language, his concepts are directly associated with the expression of the concepts in this tongue. Preceding from psychological peculiarities of native language assimilation, and taking into account the basic process of thought, we may come to the conclusion, that in order to master a foreign language, children must have a lot practice in their native language. The pupils mother tongue often interferes with the target language; the formation of new habits is hindered by habits already acquired. Modern psychology helps methods to determine the role of mother tongue in different stages of teaching. We try to analyze some progressive pedagogical experience concerning teaching Georgian and foreign languages. The article analyzes various forms of teaching languages and compares teaching systems of Georgian and other countries among the pupils of different ages.